స్త్రీపునర్వివాహ వ్యాపారము యొక్క భూతవర్తమాన స్థితులు.

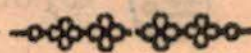
By

K. VEERESA LINGAM

95

15-1-1887

స్త్రీ పునర్వివాహ వ్యాపారము యొక్క భూతవర్తమాన స్థితులు.

ఓ మహాజనులారా!

ఈపట్టణమునం దారంభింపఁ బడిన స్త్రీ పునర్వివాహవ్యాపారము యొక్క భూతవర్తమానస్థితులను గుఱించి నేఁటి మహాసభలో నుపన్యసింపవలసిదని వెనుకటిసభలో కార్యదర్శిగారు నన్నడిగినప్పుడు నేను నిర్వహింపవలసిన కార్యభారముయొక్క కష్టమును చక్కఁగా విచారింపక మంచిదని యీపని కంగీకరించినాను. కాని సభవిడిచిపోయిన పిమ్మట నాలో నే నాలోచించుకొనఁగా నాకు నియమించిన యీ యుపన్యాసము మఱియొకరు నిర్వహించుట యుచితముగా నుండునని నా కప్పుడు తోఁచినది. ఐనను చేసెదనని సభవారిముం దొప్పుకొని వచ్చినతరువాత వెనుకతీయుట ధర్మముకాదు గనుక, నామనస్సున కిది రుచించిన విషయము కాకపోయినను విధిగా భావించుకొని తోఁచినట్లు చెప్పఁబోవుచున్నాను. నాసంగతి నేను చెప్పుకొనుట లేశమాత్రమును నాకిష్టమయినపని కాదు. కాని మొదటినుండియు నాకున్న యెడతెగని సంబంధమునుబట్టి నాపేరు విడిచిపెట్టి యీస్త్రీపునర్వివాహ చరిత్రమును చెప్పగలుగుట నాకు సాధ్యముగా తోఁచలేదు. అంతే కాక సంగతులు తెలియక కొందఱును, బహుకారణములచేత నాకు ద్వేషులుగా నేర్పడినవారు చెప్పెడు గిట్టనిమాటలను నమ్మి కొందఱును, నేను చేయుచున్న యీ కృషి విషయమయి విపరీతాభిప్రాయము కలిగియున్నట్టు నాకిప్పుడు కొన్నిసూచనలు గానఁబడుచున్నం

డున ప్రస్తుతాంశముతో సంబంధించి యున్నంతవఱకు నావిషయమయి కూడ కొంత చెప్పుకొనుటయు నావశ్యకముగానే కనుపట్టుచున్నది; కాబట్టి నేనిప్పుడు చెప్పఁబోయెడు సంగతులను సావధానముగా చిత్తగింపవలెనని మహాజనులను వేడుకొనుచున్నాను.

ప్రప్రథమమున నే నీ శ్రీ పునర్వివాహవిషయమున కృషి కారంభించినప్పు డెవ్వరో యొకరిద్దఱుతప్ప ఇప్పుడున్న యీ సామాజికులలో నెవ్వరును నాకు సహాయులుగా నుండ లేదు. న్యాయపతి సుబ్బారావుపంతులుగా రప్పు డీ పట్టణమునకు క్రొత్తగా వచ్చియుండిరి. ఆరంభించిన రెండుసంవత్సరములకుఁగాని ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహముగా రీపట్టణమునకు రాలేదు. బసవరాజు గవర్రాజుగారు మాత్రము నాకు తోడుపాటుగా నుండిరి. కాని నాకు ముఖ్యప్రోత్సాహకులుగానుండి యీకృషిలో నన్ను ప్రవేశపెట్టి నాచేత పనిచేయించినవారు నా సహపాఠియు, మిత్రులునైన చల్లపల్లి బాపయ్యగారు. లౌక్యాధికారధూర్వహుఁడను విద్యాధికుఁడనుగాని నే నీమహాకార్యమును నిర్వహింపఁజాలనని యధైర్యపడి నిరుత్సాహుఁడను కాఁగా నాకు ధైర్యముచెప్పి పురికొల్పి నన్ను వెంటఁగొని బయలుదేఱి శ్రీపునర్వివాహసమయమున భోజనములకు వచ్చెదమని నుప్పదిమంది బ్రాహ్మణ గృహస్థులచేత వ్రాళ్ళుచేయించి నాకంటెను మహాశ్రద్ధతో పనిచేసిన దీయనయే. ఈయన ప్రోత్సాహముచేతనే ౧౮౭౯ వ సంవత్సరము జూలై నెలలో శ్రీవిజయనగరపు మహారాజుగారి బాలికాపాఠశాలయందు నేను శ్రీ పునర్వివాహవిషయమయి నా మొదటియుపన్యాసమును జేసినాను. కాఁబట్టి యిప్పు డంకురించి పెరుగుచున్న శ్రీపునర్వివాహక్రియావృక్షమునకు బీజావాపము చేసినవారు శ్రీ చల్లపల్లి బాపయ్యగారనియే చెప్పవలసియున్నది. అప్పుడు బాపయ్యగారును, నేనును, నామిత్రులు మఱికొందఱును జేరి శ్రీపునర్వివాహసమాజమని పేరుపెట్టుకొని పని

చేయ నారంభించితిమి. ఆరంభదశయందు మాయొద్ద నొక్కకాసును నిధిగా లేదు; మహారాజులు సహితము పూని నిర్వహింపలేకపోయిన యీపని మేము నలుగురయినగుఱము పూని నిర్వహింపఁ గలుగుదు మన్న విశ్వాసము మాకప్పుడు కలలోను లేదు. కాని యీవిషయ మయి కృషిచేయుట మాకు పరమధర్మమనుకొని ప్రమస్తమునకు పరమేశ్వరుని నొక్కనినే నమ్ముకొని త్రికరణశుద్ధిగా పనిచేయ మొదలుపెట్టితిమి. ఈకృషి యారంభమయిన కొన్నివారములకు నాకు పరిచితులయిన శ్రీ బారు రాజారావుపంతులుగారు శ్రీపైడా రామ కృష్ణయ్యగారీపట్టణమునకు వచ్చినప్పుడు నాకు వారితోడి మైత్రిని కలిగించినారు. వారప్పుడీపనినిమిత్తమయి తాము ముప్పదివేల రూపాయల నిచ్చెదమని వాగ్దానము చేసినారు. ఈశ్వరుఁడు మాకీ గొప్పప్రాపు కనఁబఱచినందున మాకు మఱింత యుత్సాహముకలిగి మేము తొంటికంటె ద్విగుణధైర్యముతో పనికిఁ బూనితిమి. ఈకా లము మొదలుకొని తరువాత రెండుసంవత్సరములకు పిమ్మట ప్రథమ వివాహమగువఱకును పట్టిన సమస్తవ్యయములను నేనేవహించినాను. నేను చేసిన యుపన్యాసములను ముద్రించి కొన్ని ప్రతులను విక్ర యించినను విశేషభాగ మూరక పంచిపెట్టినాను; వాదము నిమిత్తమయి ముప్పదినలువది స్మృతులను, ఇతరపుస్తకములను కొని కృషిచేసి నాను; బహుస్థలములయందున్నవారితో నుత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపుచు వలసినప్పుడితరస్థలములకుఁగూడ పోయి యుపన్యసించుచు వచ్చినాను; వివాహములు చేసికొనెదమని వాగ్దానముచేసిన విద్యార్థు లకుఁ గొందఱికి పాఠశాలజీతములకు సహాయము చేయుచు వచ్చినాను; బాలవితంతువులున్న స్థలములను విచారించి సమాచారములు తెచ్చు టకును కృషిచేయుటకును మనుష్యులకు సొమ్మిచ్చుచు వచ్చినాను; బాల వితంతువుల సంరక్షకులతో మాటాడుటకయి అమలాపురము, మం

డపేట, తాళ్ళపూడి, కాకినాడ దొడ్డిపట్ల, విశ్వేశ్వరము, రామ చంద్రపురము, పాలకొల్లు మొదలయిన స్థలములకు మనుష్యులను పంపుటయేకాక, వీనిలో నొకటిరెండుస్థలములకు నేనును బోవుచు వచ్చినాను; ఈ ప్రయాణములలో నొకసారి యొకపల్లెలో శీతకాలపు రాత్రి యందొక మిత్రుఁడును నేనును పశువులపాకలోని పశువులతోఁ గలసి గొంగ్చుకంపులో పరుండి నిద్రింపవలసివచ్చినది. ఈ కృషిలో నాకిక్కడి రాజకీయపాఠశాలలోని విద్యార్థులు మొదటినుండియు ముఖ్యసహాయులుగా నుండిరని చెప్పవలసియున్నది. ఇప్పుడు వివాహములు చేసికొన్నవారిలో పులవర్తి శేషయ్యగారును నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారును పయినిజెప్పిన గ్రామములలోఁ గొన్నిటికిఁ బోయి కృషిచేసినందునకయి నాకృతజ్ఞతనిక్కడఁ దెలుపుచున్నాను. మేమప్పుడు వితంతువివాహములను జేసికొన్న బీదవాండ్రకు నెల ౧కి ఇంచుమించుగా రు ౧౦ ల చొప్పున కొన్నిసంవత్సరముల వఱకును ఇచ్చెదమని ప్రచురించినారము. కొంతకాలమైన తరువాత సుబ్బారావుపంతులుగారు మొదలయినవారు మాలోఁ జేరినారు; చెన్నపట్టణమునుండి సోమంచి భీమశంకరముగారు వచ్చినారు; కాకినాడకు సబుజడ్జిగా వచ్చిన శ్రీ కంచి కృష్ణస్వామిరావుపంతులుగారు వాక్సహాయము చూపి మాకు మఱింత ప్రోత్సాహము కలిగించినారు; మొదటి వివాహ మయిదాఱు మాసములకు జరుగుననఁగా ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహాముగారిక్కడకు డిస్ట్రిక్టుమునసబుగా వచ్చి బహువిధముల తోడుపడినారు. ఇతరస్థలములయందును లక్ష్మీనరసింహాముగారి లోపలను పెక్కుసభలు జరిగిన తరువాత న్యాయపతి సుబ్బారావుపంతులుగారును, ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహాముగారును, కొమ్మూరి రామలింగశాస్త్రిగారును, బసవరాజు గవర్రాజుగారును, నేనును జేరి యొక యాంతరంగికసభ యేర్పఱుచుకొని కార్యాలోచనము చేయుచు

౧౮౮౧ వ సంవత్సరము డిసెంబరు నెల ౧౧ వ తేదిని మాగృహము నందు మొదటి వితంతూద్వాహమును జరిగించితిమి. ఈ వివాహము జరుగుటకు కొన్నిదినములు ముందు శ్రీపైడా రామకృష్ణయ్యగారు తమ సహజౌదార్యముతో వేయిరూపాయలను మాయొద్దకుఁ బంపినారు. ధనవ్యయవిషయమయిన భారమును నామీఁదఁ బెట్టుకొనుట కిష్టములేనివాఁడ నయినందున, మొదటి రెండువివాహములును మా యింటనే జరిగినను వివాహముల నిమిత్తమై రామకృష్ణయ్యగారు మొదట పంపిన వేయిరూపాయలను తరువాత పంపిన మొత్తమునుగూడ శ్రీలక్ష్మీనరసింహముగారే వాడినారు. ఇంచుమించుగా నేకకాలము నందే జరిగిన రెండువివాహములకును రెండువేల రూపాయలవఱకును వ్యయపడినను, రెండవపెండ్లికుమార్తె కిచ్చెదమన్న రెండువందల రూపాయల నగలలోను డెబ్బది యెనుబది రూపాయల నగలకంటె మేమప్పు డెక్కువ పెట్టలేకపోయినాము. వివాహము లయినతరువాత పెండ్లికొమార్తెలును పెండ్లికొమాళ్ళును రెండవపెండ్లికొమార్తెయొక్క తల్లిదండ్రులును తమ్ములును పినతల్లియు తాతగారును నలుగురు వంట బ్రాహ్మణులును పురోహితుఁడును వివాహములలో భోజనములకు వచ్చి మాలోఁజేరిన ముంజులూరి వేంకట్రామయ్యగారును కుటుంబమును నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారును మాయింటనే యుండవలసినవారయిరి. వీరికందఱికి నయ్యెడు వ్యయములను ౧౮౮౨ వ సంవత్సరము మార్చినెల కడపటివఱకు శ్రీరామకృష్ణయ్యగారు లక్ష్మీనరసింహముగారివద్దకుఁ బంపుచురాఁగా వారివద్దనుండి ముంజులూరి వెంకట్రామయ్యగారు కొంతకాలమును నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారు కొంతకాలమును సొమ్ము తెచ్చి తామే వాడి లెక్కనుంచుచు వచ్చిరి. పలుచోట్లనుండి వచ్చి బహువిధాభిప్రాయములు గలవా రింతమంది యొక్కచోట కూడినప్పుడు వారిలో నైకమత్య ముండునో

లేదో నేను జెప్పవలసిన యక్కఱలేదు. అందులోఁ గొందఱిని వేఱు చేయవలసి వచ్చినందునను, ఈపక్షములోఁ జేరినవారి కితరులు కాపురము లుండుటకై యిండ్లియ్యకపోయినందునను, రామకృష్ణయ్యగారిక్కడకు వచ్చినప్పుడు వారితోఁ జెప్పఁగా వారప్పుడు వివాహములాడినవారును తత్సంబంధులును కాపురములుండుటకయి యిన్నీసుపేటలో నొక గృహమును కొన్నారు. నెల కెనిమిది రూపాయలు జీతము లేర్పఱిచి ముందుగా రెండవ పెండ్లికొమార్తె పుట్టినింటివారిని, తరువాత రెండవపెండ్లి దంపతులను, ఆయింటికిఁ బంపినాము. ఈలోపల క్రొత్తగా పెండ్లియైన దంపతులను దీసికొని చెన్నపట్టణము రావలసినదని దివానుబహదూరు రఘునాథరావుగారును పల్లె చెంచలరావు పంతులుగారును మమ్మాహ్వానము చేసినందున ప్రథమ వివాహదంపతులను దీసికొనిపోఁదలఁచి విశాఖపట్టణమునుండి మొదటి పెండ్లికుమారుని రప్పించినాము. ప్రయాణవ్యయముల నిమిత్తమయి యేప్రిల్ నెలలో రామకృష్ణయ్యగారు నూఱురూపాయలను నాకుఁ బంపినారు. నేను ప్రయాణము కాఁబోవునప్పటికి జీతములవారందఱును నేను మరల వచ్చువఱకును తమకుఁ గావలసిన జీతముల నియ్యవలసిన దని నిర్బంధపఱుపఁగా నేను ఋణముచేసి వారిజీతము లియ్యవలసివచ్చినది. ప్రథమదంపతులను వెంటఁబెట్టుకొని వంటబ్రాహ్మణునితో కుటుంబసహితముగా బయలుదేఱి యిందుతో సంబంధించిన యొక కోర్టువ్యవహారము నిమిత్తమయి ముందుగా విశాఖపట్టణమునకుఁబోయి యక్కడినుండి చెన్నపట్టణము పోయితిమి. అక్కడ మమ్మాదరించి మాకు వస్త్రములు కట్టఁబెట్టి దారికర్చులక్రింద నూఱు రూపాయలిచ్చి చెంచలరావు పంతులుగారు మమ్ము పంపివేయఁగా జూను నెలమధ్యమున బయలుదేఱి వచ్చి రాజమహేంద్రవరము చేరినాము. అప్పటికి సమాజమునకు నిధిగా ధనమేదియు లేదు; మాస

వ్యయములకయినను రామకృష్ణయ్యగారు దయచేసి పంపినఁ గలదు; లేకపోయిన లేదు; ఈస్థితియంతయు శ్రీ కంచి కృష్ణస్వామిరావుపంతులవారితో మనవిచేయఁగా వారు రామకృష్ణయ్యగారిని ప్రోత్సాహపఱచి దివాన్‌బహద్దూరు రఘునాథరావుగారిని పళ్ళె చెంచలరావుపంతులుగారిని ట్రస్టీలనుగా నేర్పఱిపించి పదివేలరూపాయలను చెన్నపట్టణమునకుఁ బంపునట్లు చేసినారు. ఆ ట్రస్టుడీడ్డులో రెండుసంవత్సరములలోపల వివాహములు జరగని పక్షమున తమసొమ్ము మరల తమకు పంపివేయునట్లు వ్రాసి వివాహములు జరగెడు పక్షమున వివాహమొకటికి వేయేసి రూపాయలవంతున నాయొద్దకు పంపుచుండవలసినదనియు వ్యయములక్రింద జూనునెల మొదలుకొని నెలకు డెబ్బదియైదు రూపాయల చొప్పునఁ బంపవలసినదనియు వారికి వ్రాసినారు. అప్పుడు మరల వివాహములగునన్న యాశ రామకృష్ణయ్యగారికిని లేదు; ఈపక్షములోఁ జేరినవారిని జనులప్పుడు పెట్టెడు బాధ మహోచ్ఛ్రాయదశయం దుండినది; శంకరాచార్యులవారి బహిష్కారపత్రికలు వచ్చి పులులవలె నందఱిని బెదరించుచుండినవి; లక్ష్మీనరసింహముగారు శంకరాచార్యులవారిమీఁద తెచ్చిన యభియోగము కొట్టుపడిపోయినది; రామకృష్ణయ్యగారు మొదలుకొని యిందుఁ జేరినవారనేకులు ప్రాయశ్చిత్తములు చేయించుకొని ప్రతిపక్షులలోఁ జేరవలసినవారయిరి. ఈపక్షమునం దభిమానము గలవారు సహితము బహిరంగముగా మాసభలకు వచ్చుటకే భయపడుచుండిరి. అయినను మేమీలోపల నిరుత్సాహులమయి యూరకున్నవారము కాము. మొట్టమొదట మాలోఁ జేరినట్లున్నవారే కొందఱు మమ్ము చేయి విడిచినందునను, కొందఱు ప్రతిపక్షులుగాకూడ మాఱినందునను, తాంబూలములకు వచ్చియు భోజనములు చేసియు మఱియొకవిధముగా సాహాయ్యముచేసియు స్త్రీపునర్వివాహపక్షము నభిమానించుకొన్న

వారిని మరల సమాజముగాఁ గూర్చుకొని లక్ష్మీనరసింహముగారి లోపల సభచేసి దానికి పూండి సుబ్బరాయలయ్యగారిని సహాయ కార్యదర్శినిగా నేర్పఱుచుకొన్నాము. వారు కొంత కాలమున కుద్యో గాంతరముమీఁద దేశాంతరమునకు పోవలసినవారయినారు. మాలోఁ జేరినవారు ప్రాయశ్చిత్తములు చేయించుకొని యొక్కరొక్కరే మమ్మ చేయి విడుచుచు రాఁగా ౧౮౮౮ వ సంవత్సరారంభమున కోదండ రామయ్యగారి వివాహమగునప్పటికి పైవారిలో కొటికలపూడి రా మేశ్వరరావుగారును, బసవరాజు గవర్రాజుగారును, నేనును ముగ్గురము మాత్రమే యీసమాజములో నిలిచియున్నాము. ఇప్పుడు మొదటి వారుగాక తక్కిన యిద్దఱము మాత్రమే యున్నాము. రామకృష్ణయ్య గారు మాసవ్యయములక్రింద నాకిమ్మన్న జూన్ నెల డెబ్బదియైదు రూపాయలును సెప్టెంబరు మొదటితేదివఱకు నాకు ముట్టనేలేదు. ఇట్లు మాసవ్యయములక్రింద డెబ్బదియైదురూపాయలు చొప్పున వచ్చు చున్నను వానిలో నుండి నెలజీతములును రొక్కముగా నిచ్చెడు సొమ్మును తప్ప మఱియేమియు వ్యయపెట్టలేదు; భోజనాదివ్యయముల నన్నిటిని నాసొంత సొమ్మునుండి నేనే వహించుచుంటిని. నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారు ౧౮౮౭ వ సంవత్సరము జూలయి నెలలో ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొని మాయింటినుండి వెడలిపోవువఱకును తానే వెచ్చమంతయు వాడి లెక్క వ్రాసెను. వంటబ్రాహ్మణులు లోనుగాఁగలవారు కొందఱు సంవత్సరములకొలఁదివి, కొందఱు నెలల కొలఁదిని మాయింటనే యుండి భోజనములుచేయుచు వచ్చెడువారు. రెండవ పెండ్లికొమార్తెకు బాకియున్న నగలు పెట్టినను మఱి యేయితర వ్యయములు చేసినను మాసమాసమునకు వచ్చెడి సొమ్ములో నుం డియో, వివాహమైనప్పుడు దంపుల వ్యయములలోనుండి మిగిల్చియో చేయవలెను. మాసవ్యయములనుండి నగలు పెట్టుటకు సాధ్యముకాక

పోఁగా కొంతకాల మయినతరువాత రామకృష్ణయ్యగారు తామే రెండవపెండ్లికొమార్తెకు మిగిలిననగలను పెట్టినారు. వివాహ మొకటికి వేయేసిరూపాయలచొప్పున వ్యయపెట్టుటకయి రామకృష్ణయ్యగారు నాకధికారమిచ్చినను నేను విచ్చలవిడిగా సొమ్ము వ్యయపెట్టక తాత్కాలికస్థితినిబట్టి సాధ్యమయినంత మితముగానే సొమ్ము వాడుచు వచ్చినాను. నాకిచ్చిన స్వాతంత్ర్యప్రకారముగా నేను చేయించిన పదునొకండువివాహములకును వివాహ మొక్కంటికి వేయేసిరూపాయలచొప్పున పదునొక్క వేలరూపాయలును, నెలకు డెబ్బదియైదు రూపాయలచొప్పున రెండుసంవత్సరముల యేడుమాసములకును రెండువేల మూడువందల యిరువదియైదు రూపాయలును, నేను వ్యయపఱిచి యుండినయెడల, రామకృష్ణయ్యగా రిచ్చిన పదివేలును పోఁగా పయిగా మూఁడు వేలరూపాయ లప్పయియుండును. అట్లు చేయక సాధ్యమయినంత పొదుపుగా వాడియుండుటచేత నేను ప్రస్తుత సమాజమువారికి లెక్క యొప్పగించునప్పటికి చెన్నపట్టణములో నూటయిరువదియెనిమిది రూపాయలు నిలువయున్నవి.

ప్రథమమున జరగిన రెండువివాహములును అయిన తరువాత మరల వివాహములు జరుగుట దుస్సాధ్యమయినందున మూఁడవ వివాహము చేయించు నిమిత్తమయి మొదటికంటెను విశేషశ్రమ పడవలసివచ్చినది. ౧౮౮౨ వ సంవత్సరము ఆగష్టునెల కడపట తృతీయవివాహ మగునట్లు కనఁబడఁగా చెన్నపట్టణము వ్రాసి సెప్టెంబరునెల మొదట వేయిరూపాయలను తెప్పించినాను. అప్పుడు సహితమూ సొమ్మును లక్ష్మీనరసింహముగారియొద్దనే యుంచి పెండ్లికొమారునకు ఋణములు తీర్చుకొనుట నిమిత్తమై యిచ్చిన రెండువందల రూపాయలును మఱి నలువదిరెండు రూపాయలును ఖర్చుపడువఱకును ఆయనచేతనే వ్యయపఱిపించినాను. వివాహసమయమునకు లక్ష్మీ

నరసింహముగారు బందరువెళ్ళుట తటస్థించినందున మిగిలిన యేడు వందలయేఁబదియెనిమిది రూపాయలు నేను పుచ్చుకొని వ్యయము చేసినాను. ఆసంవత్సరము సెప్టెంబరునెల యిరువదిరెండవ తేదిని జరిగిన యావివాహమునకు తొమ్మిదివందల తొంబదియేడు రూపాయలు వ్యయమయినవి. వివాహమునకు పూర్వమునందయిన రెండువందల నలువది రూపాయలునుగాక నగలకు రెండువందల యిరువదియేడు రూపాయలును, బట్టల కెనుబదియేడు రూపాయలును, భోజనములకు డెబ్బదియైదు రూపాయలును ఊరేగింపునకు డెబ్బదియైదు రూపాయలును పోఁగా తక్కిన రెండుమూఁడువందల రూపాయలును తక్కిన కర్చుల కయినవి. మొదటి వివాహమునకు బాజాభజంత్రీల కఱువదిరూపాయల నేర్పఱిచినను తగ్గించి మూఁడవవివాహమునకు నలువదిరూపాయలును, తరువాత కొన్నివివాహములయిన తరువాత ముప్పదియొక్క రూపాయలును, కట్టకడపట కొంతమంది మనుష్యులను తగ్గించి పదిరూపాయలును చేసినాను. పురోహితునకు మొదట వివాహమొకటి కేఁబది రూపాయలు చేయఁగా మూఁడవవివాహమున కిరువదియైదు రూపాయలును తరువాత వివాహముల కెనిమిదేసి రూపాయలును చేసినాను. వంటబ్రాహ్మణులకు జీతములుగాక వివాహదినములలో దిన మొకటికి నాలుగేసి రూపాయలచొప్పున నియ్య నిర్ణయించుకొన్నను మూఁడవ వివాహమునకు దినమొకటికి రెండేసిరూపాయలును తరువాత దిన మొకటికి రూపాయచొప్పునను కట్టకడపట దినమొకటి కెనిమిదణాల చొప్పునను చేసినాను. ఈప్రకారముగా క్రమక్రమముగా బహు వ్యయములను తగ్గించుచు వచ్చినాను. వితంతువివాహములను చేసి కొన్నవారి కితరులు కాపురముండుట కిండ్లియ్యకపోవుట విచారించి రామకృష్ణయ్యగారితో నాలోచించి ముందు వివాహములు చేసికొను వారు కాపురముండుట కిళ్ళిచ్చెదమని ప్రథమ ద్వితీయవివాహము

లయినతరువాత ప్రచురించినను, అప్పటి యావశ్యకమునుబట్టి యీ మూడవపెండ్లికొమారునకు స్థిరముగానే మూడువందల రూపాయల వెలచేసెడి యిల్లుగాని రొక్కమునుగాని యిచ్చెదమని వ్రాసి యియ్య వలసివచ్చినది. ౧౮౮౩ త సంవత్సరము జనేవరు నెలలో జరిగిన నాలవవివాహమునకు ౭౨౩ రూపాయలు వ్యయపడినవి; ఈ వివాహ మునం దందఱికిని బట్టలు పెట్టినందున ౧౨౨ రూపాయలు బట్టలకే యయినవి; ఈవివాహము మొదలుకొని సొమ్మిచ్చువాఁడగినవా రెవ్వరును తాంబూలములకు వచ్చుట సహితము కానరానందున సదా వివాహగృహమునందుండెడు నేనే వాఁడుగ వచ్చినాను. అటుపిమ్మట జనేవరు నెల కడపట జరిగిన యైదవవివాహమునకు ౫౧౮ రూపాయలు వ్యయపడినవి; తరువాత మార్చినెలలో జరిగిన యాఱవవివాహము నకు ౮౦౯ రూపాయలు కర్చుపడినవి; ఆవెనుక ఏప్రిల్ నెలలో జరిగిన యేడవవివాహమునకు ౮౯౬ రూపాయలు వ్యయమయినవి; ఇది ఇక్కడ జరిగినవానిలో మొదటి కోమటివివాహము. ఈసమయము నందు చెంచలరావుపంతులుగారు దక్షిణహిందూస్థానమునకు రాజ ధానియైన చెన్నపట్టణమునం దొకటి రెండు వివాహములు చేయించ వలసినదని నన్నును రామకృష్ణయ్యగారిని కోరినందున వారి యభిమత మును దీర్చుటకయి యిద్దఱు వితంతుకన్యలను వరులను దీసికొని పురో హితుఁడు మొదలయిన పదుముగ్గురు జనముతో నేను చెన్నపురికి పోయినాను. అక్కడ జూన్ నెల ౨ వ తేదీని ఒక్కవివాహము మాత్రము జరిగినది. ఆవివాహమున కక్కడ నెనిమిదివందల యేఁబది రూపాయలు వ్యయమయినవి; రాకపోకలకు ప్రయాణములక్రింద ౩౩౧ రూపాయలు కర్చుపడినవి; రెండువందలరూపాయలు పెట్టి పెండ్లి కొమార్తెకు మాన్యము విడిపించి యిచ్చినాను; సంబంధమును కుదిర్చి యీవితంతుకన్యలను తెచ్చినవారికి నలువదిరూపాయ లిచ్చినాము;

పెండ్లికొమార్తెలను తల్లిని కృష్ణామండలములోని గుంటూరి కావల నుండు వల్లూరునుండి రెండుసారులు తీసికొనివచ్చినందునకయి నలువదిరూపాయ లయినవి; పెట్టిన నగలు రెండువందల రూపాయలును కలుపుకొనియు యెనిమిదవ వివాహమునకు ౧౬౭౧ రూపాయలయినవి. అటుపిమ్మట ఆగష్టునెలలో జరిగిన తొమ్మిదవ వివాహమునకు ౪౦౩ రూపాయలు వ్యయపడినవి; ౧౮౮౪ వ సంవత్సరము జనేవరి నెలలో జరిగిన పదవవివాహమునకు ౫౫౪ రూపాయలు కర్చుపడినవి. ఈవ్యయములలో నించుమించుగా రెండేసివందల రూపాయలు ప్రతి వివాహమునకు నగలక్రింద నగుచువచ్చినవని నేనిక్కడ చెప్పనక్కఱయే లేదు. ౧౮౮౫ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెలలో బళ్ళారిలో జరిగిన పదునొకండవ పండ్రెండవ వివాహములకు రెంటికిని వేయిరూపాయలు కర్చుపడినవి. నేను డిసెంబరుసెలవులలో చెన్నపట్టణము వెళ్ళినప్పుడు కుదిరిన యీ రెండుసంబంధములకును కొన్ని కారణములచేత చెన్నపురిలో వివాహములు చేయకుండుటకు నిశ్చయింపఁబడినందునను సెలవుదినము లయిపోవుటచేత వివాహము లగువఱకును నేనక్కడ నుండుటకు వల్లపడనందునను, వివాహ మొకటి కయిదేసివందల రూపాయలచొప్పున వ్యయపెట్టుటకు నిర్ణయించి సొమ్మును మన్నవ బుచ్చయ్య పంతులువారి తావున నిచ్చునట్లు చెంచలరావుపంతుల వారి కొప్పన చేసి బయలుదేఱి వచ్చినాను. బళ్ళారిలోని సభాపతి మొదల్యారిగారు తమయూర వివాహములు చేయవలసినదనియు వ్యయములు తాము వహించెదమనియు వ్రాసినందున బుచ్చయ్య పంతులుగా రా దంపతులను బళ్ళారికిఁ గొనిపోయి వారి వివాహముల నక్కడ జరిగించినారు. వ్యయపడిన నాలుగువందల రూపాయలును పోఁగా మిగిలిన యాఱువందల రూపాయలును దంపతులకును కన్యాదాతలకును పంచిపెట్టఁబడినవి. ౧౮౮౪ వ సంవత్సరము డిసెంబరునెలలోజరిగిన పదుమూడవ

వివాహమునకయిన మూఁడువందలరూపాయలును రామకృష్ణయ్యగారు నావద్దకు ప్రత్యేకముగాఁ బంపినారు. రామకృష్ణయ్యగా రిచ్చిన వివాహ నిధిలోనుండి కర్చుపెట్టి చేసిన పదివివాహములకును గలిసి ౬౬౬౮రూపాయలయినవి. కొన్ని వివాహముల కెక్కువయినను కొన్నివివాహములకు తక్కువయినను సగటున వివాహ మొకటికి రూ. ౬౬౬ లు వ్యయపడినవి.

నేను కర్చుచేసిన మాసవ్యయములు ముప్పదియొక్క నెలలకును రు ౧౯౩౧ లయినవి. సగటున నెల యొకటికి రు ౬౨ – ౦ – ౦ లు కర్చుపడినవి. వివాహములు మొదలయిన వాని నిమిత్తమయి నేను చేసిన వ్యయములన్నియు నీదిగువ ప్రకారముగా నుండును:—

ప్రత్యేకముగా వివాహముల నిమిత్తము. రు	౬౬౬౭-౧౫-౮
మాసవ్యయములు.	౧౯౩౧-౫-౩.
కొన్నియిండ్లును స్థలములును. ...	౧౧౬౬-౦-౦.
కొన్ని పాత్రసామగ్రియు మంచములును.	౧౮౧- ౨-౯.
వైద్యపుకర్చులు.	౪౮-౧౨-౬.
రావి గుర్వావధానులవలన రావలసినది.	౯౦- ౦-౦.
మొత్తము	౧౦,౦౮౫-౪-౨.

నేను చెన్నపట్టణమునుండి తెప్పించిన సొమ్మంతయు బళ్ళారిలో జరగిన వివాహములకుఁ గలుపుకొని ౬౭౫౪-౭-౫ పోఁగా నేనీసమాజమువారికి లెక్క యొప్పగించునప్పటికి నాకే ౩౩౦-౧౨-౯ లు రావలసియున్నవి. నాకెంతబాకి యున్నను నే నా సొమ్మెప్పుడును మరల పుచ్చుకోఁదలఁచుకోలేదు. వివాహము లారంభమైనది మొదలుకొని ౧౮౮౬ వ సంవత్సర ప్రారంభమువఱకును శీతకాలపు సెలవులలోను వేసవికాలపు సెలవులలోను కూడ నేనీపనిమీఁద చెన్నపట్టణమునకో మఱియొక స్థలమునకో పోక మానిన సంవత్సరము లేదు.

నావ్యయములను తమసొమ్ములోనుండి పుచ్చుకొమ్మని రామకృష్ణయ్య గారెన్నిసారులు చెప్పినను పుచ్చుకోక నాప్రయాణవ్యయములను నేనే వహించుచు వచ్చినాను. ౧౮౮౫ వ సంవత్సరము మే, జూన్ నెలలలో చందాల నిమిత్తమయి చెన్నపురికి వెళ్ళినప్పటి వ్యయములను మాత్రము వసూలయిన చందాసొమ్ములోనుండి పుచ్చుకొన్నాను. ఇంతేకాక యీ కార్యములమీఁద మునిస్వామి మొదలయినవారిని నెలలకొలఁది త్రిప్పినను సమాజధనమునుండి యేమియు గ్రహింపక వారిజీతములు మొదలయిన వానిని నేనే భరించుచు వచ్చినాఁడను. కార్యసాఫల్యము కానివిషయములలో శ్రీపునర్వివాహప్రయత్నము లందు నేను వ్యయపెట్టిన సొమ్మేమియు నేను సమాజపులెక్కలో వ్రాయలేదు. విశాఖపట్టణమునుండి యొకబ్రాహ్మణుఁడు వితంతు కన్యలను తీసికొని వచ్చెదనని చెప్పి మునిస్వామిని విశాఖపట్టణ మండలమునందు పెక్కుదినములు త్రిప్పి తుదకు కొంతసొమ్మెత్తుకొని పాఱిపోవుట మొదలయిన వార్తలను పలువు రెఱిఁగి యుందురు. రామ కృష్ణయ్యగారు ౧౮౮౨ వ సంవత్సరము జూన్ నెలలో సొమ్ము పంపి నది మొదలుకొని ౧౮౮౭ వ సంవత్సరము మార్చినెలవఱకు చెన్న పట్టణపు సమాజమువారికి మనసొమ్ములోనుండి సాదరుక్రింద ౧౩౦ రూపా యలు కర్చుపడినప్పు డిక్కడ నాకెంత కర్చయియుండునో మీరే యూహించుకోవచ్చును. ఈసొమ్ములోనుండి చెన్నపట్టణపు సమాజము క్రింద అయిదువందలరూపాయలు కర్చుపడినవి— అందులో మూఁడు వందలరూపాయలు శ్రీపునర్వివాహము మంచిదని బోధించు బోధ కుల జీతములక్రింద వ్యయపడినవి.

నాలుగయిదు వివాహము లయిన తరువాత మూఁడవపెండ్లి కొమారునికిఁ జేసిన వాగ్దానమునుబట్టి తక్కినవారికిఁగూడ వారువారు కాపురములున్న యిండ్లు వారివారి కిచ్చివేయవలసినదని రామకృష్ణయ్య

గారిపేర నేను వ్రాసితిని గాని వారందున కంగీకరింపక తగిన హేతువులు చెప్పినందున నేనును వారిలోనే యేకీభవించి పారంపర్యముగా కాపురము లుండుటకు మాత్రమే యిండ్లిచ్చుట శ్రేయస్కరమని తలఁచినాను. నేను వివాహములు చేసిన వరులందఱును విద్యాధికులు కారని చాటున కొందఱాక్షేపించుచున్నారఁట! ఒక్కకుటుంబములో పదిమంది కన్యలున్నప్పుడు వారికందఱికిని విద్యాధికులనే భర్తలనుగాఁ దెచ్చుట సామాన్యకుటుంబములోనే సాధ్యమగుచున్నదో లేదో యాలోచించినయెడల, వితంతువుల విషయమున వారి యాక్షేపణకు వారికే సమాధానము తోఁచవచ్చును. ౧౮౮౮ వ సంవత్సరము జనేవరునెలలో నల్లగొండ కోదండరామయ్యగారి వివాహమగువఱకును సామాజికులకును వివాహములు చేసికొన్న వారికిని ఐకమత్యమున కేమియు కొఱఁతరాలేదు. కోదండరామయ్యగారి వివాహము నిమిత్తమయి కన్యను తీసికొని రావలసినదని నేను పులపర్తి శేషయ్యగారిని పంపినప్పు డాయన సంకోచింపక పెండ్లికూఁతురువారి వస్తువులను సహితము కొంతదూరము సంతోషపూర్వకముగా మోచుకొనివచ్చుట యీ యైకమత్యమునకొక నిదర్శనముగా చెప్పవచ్చును. పదిమంది యొకసంఘములో చేరిన తరువాత వారిలో వారి కప్పుడప్పుడు తగవులు రాకమానవు. తమకు ప్రతికూలముగా తీర్చినప్పుడు తగవు తీర్పఁబూనిన వానియెడల కొందఱికి మనస్తాపమును కోపమును వచ్చుటయు స్వాభావికమే. కాని యా ద్వేషముమాత్రము చిరకాలముండదు. నాచేతిలో సొమ్ము లేకపోయినప్పుడును యుక్తకాలములో నాకు చెన్నపురినుండి సొమ్ము రానప్పుడును కొన్నిసారులు రాఁబోవు నెలజీతములు ముందుగా ముట్టక కొందఱి కాలస్యముగా ముట్టినవి. అప్పుడును నే నప్పయినను చేసి కొంతసొమ్మయినను ముందుగా నియ్యని మాస మొక్కటియు లేదు. కోదండరామయ్యగారి వివాహ

మయిన రెండుమూడు మాసములలో కొన్ని కలహకారణములు కలిగినవి. లోకములో వైరమునకును నేరములకును నేవి కారణములుగా నుండునో తెలిసినవారికి వైరమునకుఁగల కారణమును తెలుపవలసిన పని యుండదు. ఉన్న యైకమత్యమును చెడఁగొట్టుట యెట్టివారికిని సులభము కాని చెడినదానిని మరల కూర్చుట సాధారణముగా సాధ్యము కాదు. అట్లు నాటఁబడిన వైరవిషబీజము మెల్లమెల్లఁగా నంకురించి వివాహములు చేసికొన్న వారికేకాక సామాజికులలో నొకరిద్దఱికిఁగూడ తన విషవాయువును బఱపి యీ మహాకార్యమునకు భంగకరమయిన దుష్ఫలమును కొంతవఱకుఁ గలుగఁజేసినందునకయి యెంతయు చింతిల్లుచున్నాను. ఒకసత్కార్యమునకు విఘ్నము కలుగఁజేసెడి యవకాశము కొంచెము లభింపఁగానే దానిని సందు చేసికొని గోరంతలు కొండంతలుచేసి ద్వేషాగ్నిని ప్రజ్వలింపఁజేసి కార్యవిఘాతమయినప్పుడు చూచి సంతోషింపవలెనని కనిపెట్టుకొని యుండు మహానుభావులు లోకములో ననేకులుందురు. అట్టివారి దుర్బోధలు విని చెడిపోక బీటలువాఱుచున్న యైకమత్యదుర్గమును స్వలాభముకొఱకెల్లవారును మరల శాంతిసుధతో నతికింపఁ జూతురని నమ్ముచున్నాను. యుక్తకాలములో నట్లు చేయకపోయినయెడల కార్యము మించిన తరువాత పశ్చాత్తాపపడిన ప్రయోజనము లేక స్వయంకృతదోషము ననుభవింపవలసివచ్చును. ౧౮౭౮ వ సంవత్సరము మెయినెలలో నేను నరసాపురము వెళ్ళియుండినప్పుడు నేనెప్పుడు నెదురుచూడని తావునుండి నాకొక యుత్తరమువచ్చి నా కాశ్చర్యము పుట్టించినది. నేనీపనిమీఁద నరసాపురమునుండి బందరుపోయి తిరిగి రాఁగానే జూన్‌నెలలో సభచేసి యిప్పుడున్నరీతి సమాజము నేర్పఱచుటకుఁ బ్రయత్నించినాను. ఇప్పుడున్నరీతిగా మన యీ సమాజమప్పు డేర్పడినదే. ఆవఱకు వేఱుగా చందాలు లేవు గనుక చందా

లిచ్చినవారెల్ల సభికులని యిప్పటివలె నంతకుముం దేర్పఱుచుటకు వీలులేదు. ఆవలకు నేను వివాహములు చేయవలసి వచ్చినప్పుడుగాని ముఖ్యమయిన పనిని దేనినైనను నిర్ణయింపవలసి వచ్చినప్పుడుగాని యీ విషయమయి నిజమైన శ్రద్ధగలవారని నేను నమ్మిన యొకరిద్దటి తోను పైడా రామకృష్ణయ్యగారితోను ఆలోచించుచుండెడివాఁడను. స్త్రీపునర్వివాహప్రయత్నమున కెల్లను రామకృష్ణయ్యగారు ప్రాణముగా నుండెడివారు; నిజము విచారింపఁగా సమాజమన్న పరమార్థమాయన యొక్కరే గనుక నేను వివాహములు చేయించుచున్నను, ఆయనయే యిండ్లు మొదలయినవి కట్టించుచు పెండ్లి చేసికొన్న వారికిని తత్సంబంధులకును తగిన సాహాయ్యముచేయుచు భేదము లేక వర్తించుచుండెడివారు; వివాహముల ధనములోనుండి నేను కొన్న స్థలములో ఆయన యిండ్లు కట్టించినారు; నేను కొన్న యిండ్లను వారి వారి కియ్యవలసినదని మరణశాసనములో వ్రాసినారు. అటువంటి వారు లోకాంతరగతులగుటచేత మన సమాజము ప్రాణములేని బొందెవంటి దైనదని చెప్పవచ్చును. ఏవివాహమున కెంత సొమ్మయినదో యాయనయే విచారించుచుండెడివారు; మూఁడవ వివాహమునకయిన వ్యయముల వివరము నేనాయనకుఁ బంపినప్పుడు వివర మక్కఱలేదనియు మొత్తములను మాత్రము పంపుచుండవలయుననియు కోరినారు. నేనాప్రకారముగా పంపుచుండఁగా పదివివాహము లయిన తరువాత వివరములన్నియు తమయొద్ద లెక్కయుంచుకొను నిమిత్తమయి కోరినారు. లెక్కయంతయు మరల వ్రాయుటకు నాకవకాశము లేక కొన్నిమాసములకు మన సమాజమువారి నిమిత్తమయి వ్రాసిన పుస్తకమునే నేను పంపఁగా వారు దానికి నకలు వ్రాయించి తమయొద్ద నుంచుకొని పుస్తకము సమాజమువారి తావునకుఁ బంపినారు. అటుపిమ్మట రామకృష్ణయ్యగా రిక్కడకు వచ్చినప్పుడు తాము

తరువాత నిచ్చిన పదివేలరూపాయలును మొదటి రెండువివాహములకు ప్రత్యేకముగా చేసిన వ్యయములును కట్టించిన యిండ్లును స్త్రీపునర్వివాహాభివృద్ధినిమిత్తమయి చేసిన యితరవ్యయములును కలుపుకొని యిరువదివేలరూపాయలయ్యెననియు, మొట్టమొదట వాగ్దానము చేసిన మొత్తములో అవిపోఁగా మిగిలిన పదివేలరూపాయలును వేగిరమిచ్చెదననియుఁ జెప్పి మూలధనము వ్యయపడక వృద్ధివలన సమాజమునకు తోడుపడునట్లుగాఁ జేయుటకయి యేమిచేయుట యుచితముగా నుండుననిని నన్నాలోచన యడిగిరి. అప్పుడు నేనొకసారి నాగోజీరావుపంతులు వారియొద్దకును ఇంకొకసారి ఆచంట లింగరాజుగారి యొద్దకును వారితోఁగలిసి పోయి యాలోచించితిమి గాని యప్పుడెట్లు చేయుటకును నిశ్చయింపలేను. దేశముయొక్క యభాగ్యముచేత నింతలో వారి కవసానదశ సంప్రాప్తమయినందున, ఉద్దేశించిన పదివేలరూపాయలను మరణశాసనమూలమున నిచ్చి, చేసిన వాగ్దానమును చెల్లించుకొన్నారు. మనమందఱమును వారియెడల కృతజ్ఞులమై యుండి వారిచ్చిన ధనము వారి యుద్దేశప్రకారముగా సార్థకపడునట్లు చేయుటకును, వారవలంబించిన యీ ఘనకార్యము దినదినాభివృద్ధి చెందునట్లు చేయుటకును, సర్వవిధముల ప్రయత్నింపవలెను. ఈమధ్య కాలములో పుట్టిన వైకమత్యాభావమును పోఁగొట్టి యీ లోకోపకారకార్యము నిర్విఘ్నముగా సాగునట్లు చేయువలయునని యీశ్వరుని హృదయపూర్వకముగా ప్రార్థించుచున్నాను.
